

Comparative Southeast European Studies. Volume 69, Issue 2-3, Regensburg: The Leibniz Institute for East and Southeast European Studies, 2021.

Broj 69. časopisa *Comparative Southeast European Studies*, izdanje 2-3 tematski je naslovljen „Kosovo in the Yugoslav 1980s“ predstavlja zanimljiv pristup temi koja je i danas aktualno političko, ekonomsko, socijalno i društveno pitanje u zemljama Zapadnog Balkana.

Sam časopis je nasljednik ranijeg časopisa *Südosteuropa* osnovanog 1952. godine koji je od 2007. postao isključivo naučni časopis, a od 2014. izlazio isključivo na engleskom jeziku. Časopis *Comparative Southeast European Studies* od 2021. godine objavljuje kvartalno i u tiskanom izdanju i kao „Open Acces“ <https://www.degruyter.com/journal/key/soeu/69/2-3/html?fbclid=IwAR3swvegO36cud0qCHkEk-ezxquAYHbxXXwqPQGkZTfSybABwqRIZirC3ag> digitalno, čime je dostupniji i regionalnoj stručnoj javnosti koja jako rijetko ima dovoljno institucionalnih sredstava za pretplate na međunarodne časopise. Sam izdavač na svojoj web stranici tvrdi kako je digitalno izdanje i osmišljeno kako bi bilo dostupnije u Jugoistočnoj Europi.

Strukturalno, broj 69, izdanje 2-3, podijeljen je na tri cjeline i donosi 21 rad. Prvu cjelinu nazvanu „Kosovo u jugoslavenskim 1980-im“ čini 11 naučnih radova, drugu cjelinu nazvanu „Živa sjećanja“ čine dva rada posvećena vlastitim sjećanjima autora na istraživani period i treću cjelinu nazvanu „Prikazi knjiga“ čini 8 prikaza.

Prvu cjelinu nazvanu kao i izdanje časopisa „Kosovo in the Yugoslav 1980s“ otvara uvodni rad „Kosovo u 1980-im - Jugoslovenske perspektive i interpretacije“ koji je djelo autorskog trojca Robert Pichler, Hannes Grandits i Ruža Fotiadis. Rad je posvećen širem pitanju Kosova unutar Jugoslavije, utjecaju Kosova na druge jugoslovenske razine vlasti te, što je posebno zanimljivo, na neke alternativne prijedloge za rješavanje krize na Kosovu koji spletom okolnosti nikada nisu primijenjeni. Vremenski, rad prati razvoj kosovske krize nakon Titove smrti i predstavlja uvod u naredne radove.

Drugi rad „Ideologija i djelovanje marksističkih grupa kosovskih Albanaca u demonstracijama 1981.“ djelo je autorice Mrike Limani Myrtaja i predstavlja logičan slijed nakon uvodnog rada. Ovaj rad se bavi ideološkom pozadinom demonstracija koje su izbile neposredno nakon Titove smrti. Rad ispituje utjecaj ideologije albanskog lidera Envera Hodže na disidentske marksističke grupe na Kosovu. Kroz rad je posebno zanimljivo pratiti međusobne utjecaje

naizgled suprotnih ideologija marksizma i nacionalizma koje su se često preplitale.

Treći rad „Kosovo, moja zemlja? Slovenci, Albanci i limiti jugoslovenske socijalne kohezije“ djelo je autora Jure Ramšaka. Rad predstavlja pogled na kosovsku krizu iz perspektive slovenskog društva koje je 1980-ih bilo u procesu demokratizacije, liberalizacije i pluralizacije te u tom procesu odmaklo dalje nego društva drugih dijelova Jugoslavije. Prikazani su pogledi ne samo slovenskih marksista već i lijevo liberalnih grupa, šire javnosti te, što je posebno zanimljivo, interes koji je slovensko društvo pokazivalo za ljudska prava kosovskih Albanaca iz perspektive pokušaja stvaranja pan-jugoslovenskog civilnog društva.

Četvrti rad „Kosovo 1989: (Zlo)upotreba kosovskog mita u medijima i popularnoj kulturi“ djelo je autorice Radine Vučetić. Rad prati razvoj javnog mišljenja u Srbiji o obilježavanju 600. godišnjice Kosovske bitke, kao kulminaciji razvoja nacionalističkog narativa vezanog za Kosovsku krizu. U svom radu, Vučetić se dotiče uloge Slobodana Miloševića i njegove propagande koja je imala nacionalistički karakter. Prati se uloga medija u razvoju i etabliranju kosovskog mita. U radu se kao izvori koriste pjesme s youtubea, ali i linkovi na članke koji više nisu dostupni putem datog linka.

Peti rad „Diskurs o Kosovu u Bosni i Hercegovini, 1981-1989.“ djelo je autora Husnije Kamberovića. Rad prati širok spektar reakcija i odnosa na kosovsku krizu unutar tadašnje Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine. Dotiče se odnosa srbijanskih medija prema BH rukovodstvu ali i, što je posebno zanimljivo, odnosa Islamske zajednice prema ovim pitanjima kao jednog nominalno van-političkog društvenog subjekta koji je u temu bio uvučen putem optužbi srbijanskih medija o pan-islamizmu na Kosovu. Kroz rad se može pratiti koliko je i kako kosovska kriza opterećavala BH političko rukovodstvo 1980-ih godina koje se kao rukovodstvo multietničke republike sve direktnije suočavalo sa etničkom prizmom gledanja na jugoslovenske probleme te kako su se razvijali stavovi tog rukovodstva kroz proučavani period.

Šesti rad „Produkcija znanja u Hrvatskoj o Kosovu oko 1989.“ djelo je autora Branimira Jankovića. Rad donosi perspektivu o fenomenu znanja, to jest informacije o kosovskoj krizi u Hrvatskoj na samom kraju socijalističke epohe kada se lokalno rukovodstvo i dalje suočavalo s teretima prošlosti te pokazivalo određeno nesnalaženje u narastajućoj krizi. Kroz rad se prati rad naučnika, historičara i intelektualaca šireg spektra o kosovskoj krizi i Kosovu

općenito te se analiziraju njihove agende i političke pozadine. Također se prati utjecaj proizvodnje znanja o Kosovu na diskurs medija o Kosovu. Radi se o, za područje Zapadnog Balkana, relativno rijetkom radu s fokusom na historiju znanja, knjiga i intelektualaca.

Robert Pichler je autor rada „U sjeni Kosova. Divergentni nacionalni putevi i politika diferencijacije u Socijalističkoj Republici Makedoniji“. Rad odudara od opće tendencije unutar časopisa da istraživači govore o temama vezanim za prostor iz kojeg i sami potječu. U svom radu o Makedoniji Pichler istražuje procese razvoja albanske i makedonske nacije u Makedoniji te utjecaj kosovske krize na širok spektar makedonsko-albanskih odnosa u Makedoniji. Rad prati proces nastanka nacionalnih razlika koje će ostaviti posljedice na Makedoniju do danas.

Osmi rad „Isti cilj, različiti putevi, različite klase: Ženski feministički politički angažman u Kosovu od sredine 1970-ih do sredine 1990-ih“ djelo je autorice Elife Krasniqi. Poprilično jedinstveno i zanimljivo za prostore Zapadnog Balkana, rad prati ženski feministički pokret na Kosovu u uslovima političke krize, fokusirajući se na perspektivu spola, klase i nacionalne dimenzije ženskog političkog djelovanja na Kosovu. Rad odudara od općeg vremenskog okvira unutar časopisa jer obuhvata i period od 1970-ih godina.

Deveti rad „Proizvodnja i razbijanje kosovskih mitova. Srpska akademija nauka i umetnosti i nastanak i kritika novog etnonacionalizma, 1984 – 1990“ djelo je autora Nenada Stefanova. U svom radu Stefanov analizira rast značaja i ugleda Srpske akademije nauka i umetnosti tokom 1980-ih te ulogu koju je Akademija, kao naučna institucija, imala u legitimiziranju nacionalističkog programa. Kroz rad ne samo da se prikazuje kako se kosovski mit koristio za poticanje i opravdavanje totalitarizacije društva, agresivne vanjske politike te samoviktimizaciju, već se donosi i kritika takvih pogleda sa naučne strane. Posebno je zanimljivo što se rad, a to je relativno rijetko na prostoru Zapadnog Balkana, bavi historijom ideja.

Deseti rad „Odnosi između Udruženja pisaca Kosova i Srbije u drugoj polovici 1980-ih“ djelo je autora Arbana Mehmetija. U radu se istražuje međusobni odnos dvije krovne kulturne institucije u dvije regije sa sve suprotnijim političkim težnjama za vrijeme kosovske krize. Prikazuje se otpor umjetničkih književnih krugova političkom razilaženju te pokušaji stvaranja platforme za dijalog kroz međusobne susrete ove dvije asocijacije. Rad posebno zanimljivo prikazuje kako je pokušaj stvaranja platforme za

dijalog propao zbog istog razloga koji je udaljavao i politička rukovodstva. Sve jača nacionalistička kretanja unutar društva vodila su ka neproduktivnim raspravama o „historijskim istinama“ koje su dalje vodile u neproduktivne rasprave o „historijskim pravima“.

Posljednji rad iz istraživačke cjeline „Izgradnja subjugoslavenskog identiteta u *Enciklopediji Jugoslavije* (1955–1990): Slučaj albanskog pitanja“ djelo je autorskog dvojca Dino Mujadžević i Christian Voß. Rad analizira *Enciklopediju Jugoslavije* kao vodeći naučni projekt u drugoj Jugoslaviji, sa posebnim osvrtom na odnos prema nacionalnim pitanjima u dva izdanja ove enciklopedije. Posebno je zanimljivo praćenje procesa prelaska prvog izdanja enciklopedije koja je bila unitarističkog profila na drugo izdanje s profilom afirmacije različitih jugoslovenskih nacija, što je pratilo i opće tendencije cijelog društva. Ovaj fenomen autori prate po dva članka o Albancima i Albansko-Jugoslovenskim odnosima iz pomenuta dva izdanja.

Drugu cjelinu, nazvanu „Živa sjećanja“, otvara rad autorice Dubravke Stojanović „Biti historičar pripravnik u Beogradu, 1989.“ u kome se autorica prisjeća vlastitih iskustava rada kao tek zaposlene historičarke u Institutu za istoriju radničkog pokreta Srbije u Beogradu. Autorica ističe kako je na nju lično utjecala razlika između antiratnog pokreta iz 1913. godine koji je tada istraživala i gotovo monolitne podrške ratnoj opciji 1989. u kojoj je živjela. Rad je posebno zanimljiv jer se, iako samo iz lične perspektive, bavi i u svjetskim okvirima gotovo potpuno zanemarenim pitanjem o utjecaju ne samo istraživača na predmet istraživanja već i utjecaju predmeta istraživanja na istraživača.

Cjelinu „Živa sjećanja“ zatvara rad autora Adriatika Kelmendija „Segregacija – odrastanje na Kosovu“ u kome se autor prisjeća vlastitih iskustava iz vremena kosovske krize, raspada Jugoslavije, segregacije, izbjeglištva i NATO intervencije u Srbiji. Rad donosi prikaz svijeta u kome je autor odrastao te ličnih izazova i trauma s kojima se suočio odrastajući u društvu razorenom konfliktom i ratom.

Posljednji, treći dio časopisa, donosi 8 prikaza knjiga koje nisu sve vezane za kosovsku krizu i 1980-te godine. Prikazani su naslovi na engleskom i na njemačkom jeziku.

Na kraju, zaključno se može reći kako broj 69 časopisa *Comparative Southeast European Studies* pruža novi interdisciplinarni uvid u problematiku kosovske

krize koja opterećava regionalne odnose do danas. Tema je sagledana iz različitih perspektiva i obrađena su pitanja koja su inače zanemarena. Autori iz svih bivših jugoslovenskih republika osim Crne Gore, te Kosova, Njemačke, Austrije i Češke donijeli su svoja viđenja problematike Kosova čime časopis ima međunarodni karakter. Osim usko historiografskog pristupa događajnoj historiji, u radovima se obrađuju historije ideja, pokreta, znanja, razvoji nacija, odnosi medija i vlasti, civilno društvo i mnoge druge teme kroz prizmu problematike Kosova. Časopis donosi pogled na pitanja kosovske krize iz novog ugla te je svakako zanimljiv, koristan i vrijedan čitanja.

Dino Šakanović